

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
4 ЖИЛД, 9 СОН

ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
ТОМ 4, НОМЕР 9

INNOVATIONS IN ECONOMY
VOLUME 4, ISSUE 9

ТОШКЕНТ-2021

**ИҚТІСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ | INNOVATIONS IN ECONOMY**
№9 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9491-2021-9>

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Гулямов Сайдахрап Сайдахмедович
Академик

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Вохидова Мехри Хасановна
Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа
доктори

"Иқтисодиётда инновация" журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
Международный редакционный совет журнала "Инновация в экономике"
International Editorial Board of the Journal of Innovation in Economics

08.00.01 - Иқтисодиёт назарияси / Экономическая теория / Economic theory

Назаров Ш.Х. - и.ф.д.
Гафуров У.В. - и.ф.д., профессор
Мустафакулов Ш. И. - и.ф.д., доцент
Сайфуллаева М.
Маматкулов И.А.

Nanuli Khizanishvili - Doctor of Economic Sciences, Tbilisi Iv. Javakhishvili State University. Faculty of Economics
Екатерина Геннадьевна Господарик
к.э.н., доцент, заведующая кафедрой
аналитической экономики и
эконометрики экономического
факультета БГУ

08.00.02-Макроиқтисодиёт / Макроэкономика / Macroeconomics

Салимов Б. Т. - и.ф.д., профессор,
Назаров Ш. Х. - и.ф.д.
Худойкулов С. К. - и.ф.н. доцент,
Валиев Б. - PhD.
Сафарова Н.Н.

Зубиташвили Тамар - доктор
туристических наук, Телавский
государственный университет, Грузия

08.00.07-Молия. Бухгалтерия ҳисоби. / Финансы. Бухгалтерский учет/ Finance. Accounting

Жиянова Н.Э. - и.ф.н., доц.

08.00.09-Жаҳон иқтисодиёти / Мировая экономика / World economy

Мурадова Х.М. - и.ф.д., профессор
Шарифхўжаев Ш.О. - и.ф.д.

Сардор Азам - и.ф.д.
Вохидова М.Х. - PhD.

**08.00.10-Демография. Мехнат иқтисодиёти / Демография. Экономика труда /
Demography. Labor Economics. 08.00.13-Менежмент / Менеджмент / Management**

Гулямов С.С. - академик
Умурзаков Б.Х. - и.ф.д., профессор,
Каршиев М.Э.

Маматкулов И.
Фойиназаров С.Б. - PhD
Кадирова З.А. - PhD

Page Maker | Верстка | Сахифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Gafurova Dilshoda Ramazanovna ISSUES OF ASSESSING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE PROCESS MANAGEMENT IN THE ICT SPHERE.....	4
2. Saparov Elmurod Donabayevich WAYS TO ENSURE TRANSPARENCY IN THE FINANCING OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT PROGRAMS OF THE REGIONS.....	12
3. Shaislamova Muazzamkhon Raximkhodjaevna ORGANIZATION OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN TELECOMMUNICATION ENTERPRISES.....	19
4. Turdiev Shaxriddin Erxonovich PROSPECTS FOR TRANSFORMATION OF INTERNAL AUDIT SERVICES IN COMMERCIAL BANKS.....	29
5. Makhmud Kurbonov Farhod ogli PRACTICES OF ORGANIZATIONAL CULTURE IN THE WORKPLACE: EXAMPLES OF THE USA AND JAPAN.....	34
6. Nozimov Alpomishbek Alisher o`g`li, Tuxsanov Kudratillo Nozimovich PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN UZBEKISTAN.....	40
7. Anvar Aidjanovich Khudoyarov FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF PILGRIM TOURISM IN THE PROCESS OF MODERNIZING THE ECONOMY OF UZBEKISTAN.....	45
8. Qaytarov Voxid Raimkulovich LEGAL AND REGULATORY FUNDAMENTALS OF CORPORATE CONTROL IN COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN.....	53
9. Madreymov Kengesbay Turganbaevich ECOLOGICAL SECURITY AS AN IMPORTANT FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT.....	58
10. Pardayev Umidjon Uralovich WAYS TO IMPROVE TAX ADMINISTRATION OF LARGE TAXPAYERS.....	64
11. Sharipov Abror Komilovich FINANCIAL INDEPENDENCE OF LOCAL BUDGETS IS A FACTOR IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION.....	74
12. Vokhidova Mehri Khasanova CHARACTERISTICS OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES.....	82

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ INNOVATIONS IN ECONOMY

Пардаев Умиджон Уралович

PhD, ДСҚ хузуридаги Фискал институт докторанти

ЙИРИК СОЛИҚ ТҮЛОВЧИЛАРНИНГ СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

For citation: Pardayev Umidjon Uralovich. WAYS TO IMPROVE TAX ADMINISTRATION OF LARGE TAXPAYERS. Journal of innovations in economy. 2021. Vol. 4, Issue 9. pp. 64-73

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9491-2021-9-10>

АННОТАЦИЯ

Мазкур маколада Ўзбекистонда Республикасида солик маъмурчилигини такомиллаштириш босқичлари, хусусан, йирик солик тўловчилар тоифасига киритишнинг мезонларини белгилаш борасидаги ислоҳотлар баён этилган. Шунингдек, мамлакатда хўжалик юритувчи субъектлар ривожига ҳисса қўшадиган бюджет-солик ислоҳотлари борасида фикр-мулоҳазалар, илмий ёндашувлар келтирилган.

Тадқиқотнинг мақсади йирик солик тўловчиларниң солик мамуриятчилигини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиши.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги:

4. Ўзбекистонда Республикасида солик маъмурчилигини такомиллаштиришда барча хўжалик юритувчи субъектларга тенг шароитлар яратишга қаратилган ислоҳотларни бир вақтда амалга ошириш зарурлиги илмий асосланган.

5. Юридик шахсларни йирик солик тўловчилар тоифасига киритишнинг мезонларини халқаро тажриба ва амалиётдан келиб чиқиб белгилаш мақсадга мувофиқлиги исботланган.

6. Мамлакатда йирик солик тўловчилар солик маъмуриятчилиги билан бирга соддалаштирилган ва умумбелгилangan тартибда солик тўловчи хўжалик субъектлари солик маъмуриятчилигини таъсирчанлигини ошириш мақсадида чегаравий миқдорларини ўзгартириш зарурлиги илмий асосланган.

Калит сўзлар. Йирик солик тўловчилар, бюджет-солик сиёсати, солик мамуриятчилиги, бюджет даромадлари, қўшилган қиймат солиғи, фойда солиғи, солик солишининг чегаравий миқдорлари.

Pardayev Umidjon Uralovich

PhD, Postdoctoral researcher Fiscal Institute under the State Tax Committee

WAYS TO IMPROVE TAX ADMINISTRATION OF LARGE TAXPAYERS

ABSTRACT

This article describes the stages of improving tax administration in the Republic of Uzbekistan, in particular, reforms to determine the criteria for inclusion in the category of large taxpayers. Scientific approaches to fiscal reforms that contribute to the development of economic entities in the country are proposed.

The **aim of the study** is to develop proposals and recommendations aimed at improving the tax administration of large taxpayers.

Scientific novelty of the research:

1. The necessity of simultaneous implementation of reforms aimed at creating equal conditions for all business entities while improving tax administration in the Republic of Uzbekistan has been scientifically substantiated.

2. The expediency of determining the criteria for the inclusion of legal entities in the category of large taxpayers on the basis of international experience and practice has been proved.

3. The need to change the threshold value for taxpayers in a simplified and generalized form in order to improve the efficiency of tax administration is scientifically substantiated, together with the tax administration of large taxpayers in the country.

Keywords. Large taxpayers, fiscal policy, tax administration, budget revenues, value added tax, income tax, tax thresholds.

Пардаев Умиджон Уралович

PhD, докторант Фискального института при ГНК

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ КРУПНЫХ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ

АННОТАЦИЯ

В данной статье описаны этапы совершенствования налогового администрирования в Республике Узбекистан, в частности, реформы по определению критерии включения в категорию крупных налогоплательщиков. Предложены научные подходы к фискальным реформам, которые способствуют развитию хозяйствующих субъектов в стране.

Целью исследования является разработка предложений и рекомендаций, направленных на совершенствование налогового администрирования крупных налогоплательщиков.

Научная новизна исследования:

1. Научно обоснована необходимость одновременного проведения реформ, направленных на создание равных условий для всех субъектов хозяйствования при совершенствовании налогового администрирования в Республике Узбекистан.

2. Доказана целесообразность определения критериев включения юридических лиц в категорию крупных налогоплательщиков на основе международного опыта и практики.

3. Научно обосновано необходимость изменения пороговых значение для налогоплательщиков упрощенным и обобщенным форме с целью повышения эффективности налогового администрирования совместно образом является с налоговой администрацией крупных налогоплательщиков в стране.

Ключевые слова. Крупные налогоплательщики, фискальная политика, налоговая администрации, доходы бюджета, налог на добавленную стоимость, подоходный налог, пороговых значение налогообложения.

Кириш

Ўзбекистонда солиқ тизими маъмуриятчилигини янада такомиллаштирилиши солиқ тўловчиларнинг бюджетга солиқ йиғиш ва хисоблашни такомиллаштирилиши билан бир қаторда уларнинг хуқук ва манфаатларини ҳимоя қилиш билан акс этади. Иқтисодий фаoliyatnинг муҳим қисми бўлган йирик солиқ тўловчиларнинг солиқ базасининг кичик ўзгариши ҳам бюджет тушумларига катта таъсир ўтказади.

Жағонда аксарият мамлакатларда солиқ тизими солиқ тұловчиларининг муайн қатламига (мoliajvий-иктисодий күрсаткичлари ҳажмиға мувофиқ) әътибор қаратиш йўли билан солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштиришга ҳарақат қилмоқдалар. Йирик солиқ тұловчилар томонидан солиқ қонунчилигига риоя этилишини маҳсус механизмлар орқали назорат қилиш усули давлатнig мoliajvий маблағларини бошқаришда катта фойда келтиради. Йирик солиқ тұловчиларни алоҳида режимда назорат тизимнинг яратилиши бюджет-солиқ қонунчилигига қатый риоя этилишига ва солиқ маъмуриятчилиги самарадорлигининг ошишига олиб келади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси

Йирик солиқ тұловчиларни бошқариш оид илмий тадқиқотлар ривожланган мамлакатларда кенг миқёсдаги долзарб тадқиқот йўналишини сифатида ўрганилиб келинмоқда. Жумладан, австралиялик олимлар Z.Akhand ва P.Grob [1,2] томонидан ривожланаётган мамлакатларда йирик солиқ тұловчиларни бошқарувини маҳсус бўлинмалар томонидан назорат қилиш тизимини жорий этишда эришилган ютуқлар ва камчиликлар тадқиқ қилинган. Шунингдек, Z.Ahmad [3] тадқиқотида йирик солиқ тұловчилар солиқ маъмуриятчилигига оид Покистон тажрибаси келтирилган.

МДҲ давлатларидан Россия Федерациясида биринчилардан бўлиб, йирик солиқ тұловчиларни бошқариш ва ушбу тизимни яратиш амалга оширилган бўлиб, 1998 йилдан йирик солиқ тұловчиларни бошқариш мақсадида солиқ органи марказий аппаратида маҳсус бўлим ташкил этилган. Мазкур амалиёт бўйича илмий тадқиқот олиб борган С.Пепеляев [4,5] тадқиқотларида ушбу жараёнларнинг қонунийлиги ва тармоқ бошқарувининг самарадорлиги муаммоларига алоҳида әътибор қаратиб, солиқ органлари фаолиятидаги хукукий ва функционал камчиликларга баҳо берилган.

Шу билан бирга, йирик солиқ тұловчиларнинг солиқ маъмуриятчилиги оид тадқиқотлар кенгайиб, А.Каратаев [6,7], Г.Айтхожина [8], М.Белугина [9], Л.Струкова [10] каби тадқиқотчилар йирик солиқ тұловчиларнинг ўзига хос хусусиятларини илмий-амалий жиҳатдан тадқиқ қилган. Жумладан, Л.Гончаренко [11] тадқиқотларида йирик солиқ тұловчиларнинг трансфер нархлардан фойдаланиш муаммоларини тадқиқ қилган, К.Новосёлов [12] ва Л.Королевалар [13] солиқ тұловчиларнинг консолидациялашган алоҳида тузилмасини жорий этилишининг муҳимлигини илмий асослаган, В.Ильин ва А.Поваровалар [14] йирик солиқ тұловчиларнинг томонидан солиқлардан тушумларни бюджет тизими бюджетлари ўртасида тақсимлашнинг зарурлиги борасида илмий изланишлар олиб борган.

Ўзбекистонда йирик солиқ тұловчилар тушунчаси солиқ амалиётига кириб келганига қисқа давр бўлганлигига қарамасдан, муайян тадқиқотлар амалга оширилган. Жумладан, иқтисодчи олим Ш.Тошматов [15] йирик солиқ тұловчилар ўртасида трансферт нархларни шакллантириш усуллари ва солиқ назоратини амалга ошириш хусусиятларини тадқиқ қилган. Б.Ташмурадова [16] йирик солиқ тұловчиларнинг қўшилган қиймат солиғи механизмидаги асосий янгиликлар, қўллаш хусусиятлари ва айрим муаммоларини ўрганган. А.Исламкулов тадқиқотларида ўрта муддатли истиқболда йирик солиқ тұловчилар томонидан тұланган солиқларнинг бюджет тизими бюджетлари ўртасида тақсимланишининг илғор тажрибаси кенг ўрганилган ва ундан Ўзбекистонда фойдаланиш юзасидан илмий қарашлари баён этилган [17].

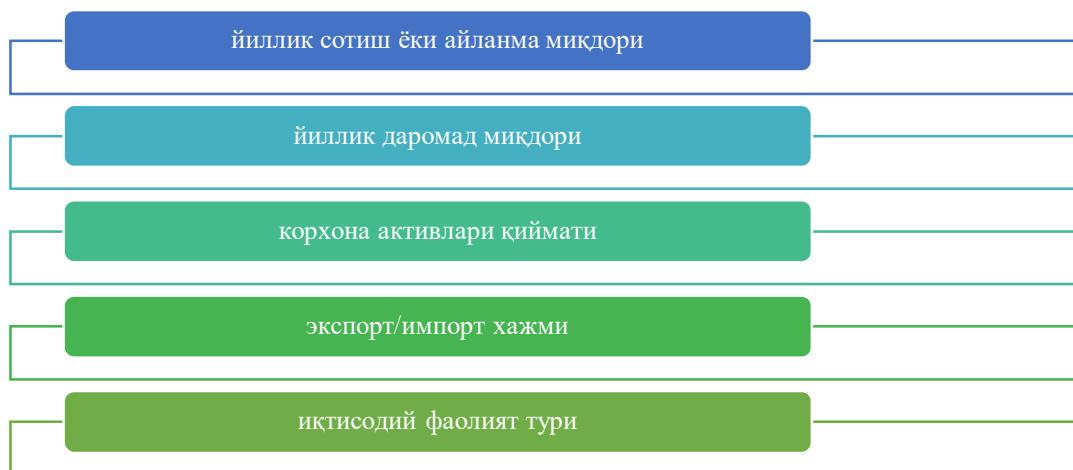
Шу ўринда қайд этиш ўринлики, Ўзбекистонда йирик солиқ тұловчиларнинг юзага келиш шарт-шароитлари ва юридик шахсларни йирик солиқ тұловчилар тоифасига киритишининг мезонларини белгилаш, уларни солиқ назоратига оид тадқиқотлар етарлича ўрганилмаган.

Таҳлил ва натижалар

ХХ аср ўрталарида Иқтисодий хамкорлик ва тараққиёт ташкилотит аъзо давлатларда йирик солиқ тұловчилар фаолиятини назорат қилишнинг маҳсус тизимини жорий этилиб, ушбу тоифа солиқ тұловчилар фаолияти текшируви ва назоратининг турли усуллари жорий қилинган. Австралия, Нидерландия, Янги Зеландия, Буюк Британия ва АҚШ каби саноати ривожланган давлатлар ҳам ушбу сиёсатни қабул қилган. Улар солиқ тизимини турли тоифадаги солиқ тұловчилар устидан назорат қилишининг янгидан шакллантирилган тизимини жорий қилди. Қайта ташкил этилган солиқ тизими натижасида, функционал

йўналтирилган солиқ органлари билан бир қаторда, жисмоний шахслар, кичик ва йирик корхоналарни назорат қилишга қаратилган алоҳида солиқ органлари фаолияти йўлга қўйилди.

Илмий изланишларга кўра, йирик солиқ тўловчилар мезони бўйича турли қараш ва ёндашувлар мавжуд. Халқаро молия-кредит институтлари, хусусан, Халқаро валюта жамғармаси юридик шахслар йирик солиқ тўловчилар тоифасини тузишда солиқ тўловчиларнинг тўлов салоҳиятини акс эттирувчи бир неча хил мезонлардан фойдаланишни тавсия этади. Жумладан:

1-расм. Халқаро валюта жамғармаси томонидан йирик солиқ тўловчилар тоифаси мезонлари

1-расмда Халқаро валюта жамғармаси томонидан йирик солиқ тўловчиларни белгилаш бўйича мезонларнинг амалиётда қўлланилишида аксарият ҳолларда ушбу мезонлардан бир нечтаси бирлаштирилиб, йирик солиқ тўловчилар тоифасини шакллантирилади. Шу ўринда, қўшилган қиймат солиги дунё мамлакатлари (қарийб 75 фоиз) давлат бюджетининг асосий даромад манбаи бўлганлиги боис, йирик солиқ тўловчиларни танлашда энг кўп учрайдиган омил корхонананинг йиллик айланма миқдори танланган. Кейинги энг кўп тарқалган мезонлар эса, олдинги даврларда тўланган солиқ миқдори ва иқтисодий фаолият турлари ҳисобланади.

1-жадвал

Юридик шахслар йирик солиқ тўловчилар тоифасини тузишда фойдаланиладиган мезонлар [18]

Давлатлар	Ўтган даврда тўлаган солиқ миқдори	Йиллик айланма миқдори	Ишчилар сони	Экспорт/импорт ҳажми	иқтисодий фаолият тури
Болгария	+	+			
Венгрия	+	+			
Озарбайжон	+				
Грузия	+				
Латвия	+	+	+		
Молдовия	+	+		+	
Тоҷикистон	+	+	+		+
Украина	+				
Того		+	+	+	+
Уганда	+	+	+		+
Аргентина	+	+			+
Мексика	+				+
Австралия		+			
Япония*					
Нederlandия		+	++**		
Янги Зеландия		+			+

Испания		+***			
Буюк Британия	+	+			

* Капитал миқдори 100 миллион йендан ортиқ бўлган корпарациялар;

** Устав капитали;

*** Корпорациянинг иқтисодиётдаги аҳамияти. Солиқ тўловчининг корпоратив гурухга аъзолиги. Молиявий операцияларнинг мураккаблиги ва катта худудни қамраб олиш даражаси.

Илмий изланишларнинг кўрсатишича, йирик солиқ тўловчилар тоифасини белгилашда ҳал этилиши зарур бўлган энг муҳим масалалардан бири уларни юридик шахслар тоифасидан ажратиб олиш ҳисобланади. Аксарият ҳолларда солиқ органлари томонидан ўтган йиллар мобайнида йирик миқдорда солиқ тўловчи хўжалик субъектларини йирик солиқ тўловчилар сифатида эътироф этиш учрайди. Лекин, бизнингча, ўтган йиллар мобайнида тўланган солиқ суммаси миқдорини мезон сифатида йирик солиқ тўловчиларни тоифасини белгилашда фойдаланиш баъзи муаммоли ҳолатларни келтириб чиқаради. Жумладан, қуйидаги ҳолатлар мавжуд бўлган хўжалик субъектлари йирик солиқ тўловчилар гурухига кирмай қолиши мумкин:

биринчидан, доимий равишда солиқ тўлашдан қочиб юрган ёки белгиланган солиқ миқдоридан кам солиқ тўловчи субъектлар;

иккинчидан, солиқ имтиёзи мавжуд бўлган йирик корхоналар;

учинчидан, катта миқдорда ҚҚС қайтимида эга бўлган экспортёр корхоналар.

Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда ривожлантиришга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегиясининг иқтисодиёт йўналишидаги муҳим вазифалардан бири «солиқ юкини камайтириш ва солиқقا тортиш тизимини соддалаштириш сиёсатини давом эттириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва тегишли рагбатлантирувчи чораларни кенгайтириш» белгиланди [19]. Мазкур вазифа ижросини таъминлаш мақсади республика солиқ тизими қайта кўриб чиқилиб, ривожланган давлатлар тажрибаси кенг ўрганилган ҳолда солиқ тизими такомиллаштирилмоқда. Жумладан, йирик солиқ тўловчи атамаси солиқ амалиётида қўлланила бошланди.

Фикримизча, солиқ тўловчиларнинг мазкур тоифаси пайдо бўлиши бир қанча зарурий ҳолатлардан келиб чиқди. Хусусан, мамлакатда кенг кўламда яширин иқтисодиёт улушкини камайтириш ва тадбиркорларни қўллаб-куватлаш, солиқ тизимини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июнда ПФ-5468-сон “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги фармони қабул қилинди [20]. Мазкур фармонга мувофиқ, кенг жамоатчилик муҳокамаси натижалари ҳамда Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки ва халқаро экспертларнинг тавсияларидан келиб чиқиб, солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясининг асосий йўналишлари белгилаб олинди.

2-расм. Солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясининг асосий йўналишлари

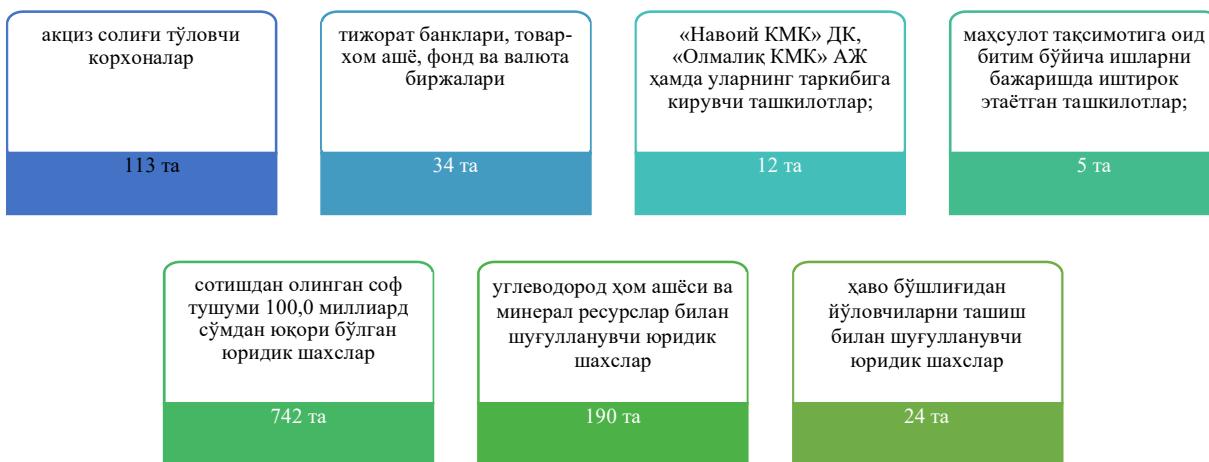
Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 10 июлда ПҚ-4389-сон “Солиқ маъмуритчилигини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги [21] қарори қабул қилиниб, республикада солиқ маъмуритчилигини такомиллаштириш стратегияси ишлаб чиқилди.

Республикада иқтисодий ислоҳотлар доирасида солиқ тизими билан чамбарчас боғлиқ бюджет соҳасида ҳам ўзгаришлар амалга оширилди. Маълумки, солиқлар давлат бюджетини тўлдирувчи асосий манба, шунингдек, бозор иқтисодиёти шароитида иқтисодий субъектлар фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш дастаги ҳисобланади. Ўзбекистонда ilk бор, давлат бюджети қонун тарзида қабул қилинди, яъни Ўзбекистон Республикаси 2019 йил 9 декабрда ЎРҚ-589-сон «2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги қонуни қабул қилинди [22] ва мазкур қонунда фукаролар даромадларини кўпайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини янада рағбатлантиршга қаратиган бюджет-солиқ сиёсати белгилаб олинди. Юқорида қайд этиб ўтилган, солиқ концепцияси ва стратегиясида белгиланган вазифаларнинг амалиётга қўлланилиши юз берди.

Республикадаги бюджет-солиқ соҳасидаги ислоҳотлардан яна бири, бюджет-солиқ сиёсатини такомиллаштиришнинг муҳим унсури Ўзбекистоннинг янги таҳрирдаги Солиқ кодекси бўлди. Мазкур кодексда қўшилган қиймат солиги занжирида узлуксиз тизимни жорий этиш мақсадида барча хўжалик субъектларини қамраб олишга қаратилган сиёсат амалга оширилди. 2020 йилдан хўжалик субъектлари иқтисодий фаолияти натижаларини соддалаштирилган ва умумбелгиланган тартибда соликка тортиш, иқтисодиётдаги мавжуд солиқлар, солиқ ставкалари, солиқ объекти, солиқ солинадиган базасида сезиларли ўзгаришга рўй берди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 17 апрелда 320-сон “Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори билан Давлат солиқ қўмитасида Йирик солиқ тўловчилар бўйича ҳудудлараро давлат солиқ инспекцияси ташкил этилди [20]. Шунингдек, Давлат солиқ қўмитасининг 2019 йил 12 июлдаги “Юридик шахсларни йирик солиқ тўловчилар тоифасига киритишнинг мезонларини белгилаш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳакида”ги қарори билан йирик солиқ тўловчилар тоифаси мезонлари белгиланди [21].

Мамлакатда юридик шахсларни йирик солиқ тўловчилар тоифасига киритишнинг мезонларини белгилашда бошқа давлатларга ўхшаш бўлган корхоналарнинг фаолият тури, йиллик айланма миқдоридан ва ўзига хос хусусияти бўйича акциз солигига тортиладиган товарларни ишлаб чиқарувчи ва акциз тўланадиган хизмат кўрсатувчи корхоналар ҳамда аниқ ажратиб кўрсатилган «Навоий КМК» ДК, «Олмалиқ КМК» АЖ ҳамда уларнинг таркибиға кирувчи ташкилотлар қилиб белгилашдан фойдаланилди. Республикада юридик шахслар йирик солиқ тўловчилар тоифасини қўйидаги кўринишда акс эттирилди.

З-расм. 2021 йилда йирик солиқ тўловчилар таркиби ва сони

3-расмга кўра, 2021 йилда йирик солиқ тўловчилар сони 1120 тани ташкил этаётганлигини кўриш мумкин.

Республикада йирик солиқ тўловчи корхоналарни тармоқлар кесимида қўйидагича кўринишга эга.

2-жадвал

2021 йилда йирик солиқ тўловчилар тармоқлар кесимидағи сони

т/п	Тармоқлар	Сони
1.	Алока	11
2.	Банк	33
3.	Ёкилғи энергетика ресурслари	111
4.	Енгил саноат	49
5.	Кимё саноати	34
6.	Кластер фаолияти	12
7.	Қурилиш саноати	114
8.	Металлургия	17
9.	Озиқ овқат саноати	186
10.	Савдо	184
11.	Согликни саклаш	28
12.	Сугурта фаолияти	4
13.	Тамаки маҳсулотлар савдоси	2
14.	Тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқариш	2
15.	Транспорт	84
16.	Узпаҳтасаноат	26
17.	Экология	1
18.	Электротехника	23
19.	Электроэнергетика	87
20.	Бошқалар	112
	Жами	1120

2-жадвалга мувофиқ, йирик солиқ тўловчилар энг кўп улуши озиқ-овқат саноати, савдо, ёқилғи энергетика ресурслари корхоналарига тўғри келган.

Йирик солиқ тўловчилар томонидан бюджетга тушурларнинг таҳлилига кўра, 2020 йилда республикада жами солиқ тушумлари 103,6 трлн. сўмни, йирик солиқ тўловчилар 67,7 трлн. сўм ёки жами солиқ тушумларининг 65,3 фоизни ташкил этган [22]. 2021 йил учун прогноз кўрсаткичларида 20 та энг йирик солиқ тўловчиларнинг Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети тушумларидаги улуши 46,2 фоизни ташкил этиши режалаштирилган [23].

Шу билан бирга, Вазирлар Маҳкамасининг 320-сон қарори билан бюджетга солиқ ва йиғимларни тўлиқ тушушини таъминлашни назорат қилишнинг янги тизими жорий этилди.

4-расм. Хўжалик юритувчи субектлар ва жисмоний шахсларга солиқ ва йиғимларни тўлиқ тушушини назорат қилиш схемаси

4-расмда солиқ тизимининг барча бўғинларининг функционал тақсимланиши келтирилган бўлиб, унда умумбелгиланган солиқ тўлови ва қўшилган қиймат солиғи тўловчи корхоналар солиқ ва йигимларининг тўлиқ тушишини таъминлаш вазифаси Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармаларига, йирик солиқ тўловчилар солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларида кўзда тутилган солиқ ва йигимларнинг тўлиқ тушишини таъминлаш вазифаси йирик солиқ тўловчилар бўйича худудлароро давлат солиқ инспекциясига юклатилиши солиқ тизими маъмуриятчилигнинг такомиллашига сабаб бўлди.

Хулоса ва таклифлар

Йирик солиқ тўловчилар фаолиятига тадқиқ қилишга қаратилган изланишлар етарлича амалга оширилиши, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этишга қаратилган ислоҳотлар амалга оширилиши мақсадга мувофиқ. Хусусан, йирик солиқ тўловчиларнинг келгусида самарали ва ишончли фаолияти учун солиқ маъмуриятчилигидаги мунтазам такомиллаштириб борилиши устуворликка эга бўлиб, йирик солиқ тўловчиларга нисбатан солиқ юкини ошиб кетишини олдини олиш зарур. Фикримизча, бунинг учун:

Биринчидан, ҳозирги кунда кичик ва йирик бизнес вакилларига солиқ ставкасида ягона шартшароитларини яратиш мақсадида тижорат банклари ва цемент (клинкер), полиэтилен гранулалар ишлаб чиқарувчи ва мобиљ алоқа хизматлари кўрсатувчи юридик шахслар учун фойда солиғи бўйича бир хил солиқ ставкасини жорий этиш керак.

Иккинчидан, «Навоий кон-тоғ металлургия комбинати» ДК ва «Олмалиқ кон-тоғ металлургия комбинати» АЖ учун фойда солиғи ставкаларида солиқ солиши базасининг товар (иш, хизмат) реализация қилишдан тушган тушумнинг 15 фоизидан ошган қисмига белгиланган устама 75 фоизли солиқ ставкасини бюджетга тушумларни барқарорлаштириш шароитларидан келиб чиқиб камайтириш ёки бекор қилиш мақсадга мувофиқ.

Шунингдек, йирик солиқ тўловчиларга қулай ва шаффоф бўлган солиқ маъмуриятчилигини янада такомиллаштиришга қаратилган ислоҳотларда дастлаб, солиқ муносабатларини тартибга солишининг меъёрий-хукуқий асосини яратиш, солиқ тўловчилар ўртасида муҳокамадан ўтказиб, тўлиқ хабардор килиб, кейин қўллаш мақсадга мувофиқ. фикримизча, бунинг натижасида аҳоли ўртасида солиқ саводхонлигини ортиши таъминланади ва “виждонли” солиқ тўловчилар қатламининг кенгайишига олиб келади.

Таҳлилларга асосан, ривожланаётган давлатларда йирик солиқ тўловчиларнинг марказлашган бошқаруви жорий қилиниши бўлиб, уларни мувафақиятли бошқаришда макроиқтисодий барқарорлаштириш ва тизимли солиқ сиёсати билан ижобий боғлиқликка эга бўлади.

Бизнингча, мамлакатда йирик солиқ тўловчилар солиқ маъмуриятчилиги билан бирга соддалаштирилган ва умумбелгиланган тартибда солиқ тўловчи хўжалик субъектлари солиқ маъмуриятчилигини узлуксиз такомиллаштириш зарур ҳисобланади. Жумладан:

1. Солиқ назоратининг икки хил бўғинида назорати амалга ошириладиган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги чегаравий миқдорларни бир-бирига якинлаштириш зарур. Амалда соддалаштирилган (100 млн.сўм) ва умумбелгиланган тартибда солиқ тўлайдиган (1 млрд. сўм) корхоналар чегаравий миқдорлари ўртасидаги фарқ 10 баробарни ташкил этиб, қўшилган қиймат занжирида узилиш пайдо бўлиши билан бирга, иқтисодий субъектлар ўртасида соғлом рақобатга салбий таъсир ўтказмоқда. Соддалаштирилган (100 млн.сўм) ва умумбелгиланган тартибда солиқ тўлайдиган (1 млрд. сўм) корхоналар чегаравий миқдорлари ўртасидаги фарқ камида 2 баробар этиб белгилаш таклиф этилади.

2. Қўшилган қиймат солигининг тўлақонли занжирини яратиш ва барча хўжалик юритувчи субъектлар учун тенг шароитларни таъминлаш мақсадида айланма (оборот)дан қатъий назар барча қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларга қўшилган қиймат солигини жорий этиш зарур ҳисобланади. Бунинг натижасида қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар ва қайта ишловчи корхоналар ўртасида тенг шароитлар яратилади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ahmed M.A. Pakistan: wither tax reforms— the case of large taxpayers' unit, Islamabad // Journal of Tax Reform. 2018. Vol. 4, No. 3. P. 202–222.
2. Grob P. Tax governance and justified trust [online] // Taxation in Australia. 2017. Vol. 52, No. 5. P. 261–265.
3. Akhand Z. Understanding the effects of coercive and persuasive tax compliance tools on large corporate taxpayers [online] // Journal of Australian Taxation. 2014. Vol. 16, No. 2. P. 206–258.
4. Пепеляев С. Структура налоговой службы: время исправлять ситуацию // Экономика и жизнь. 2004. № 12.
5. Пепеляев С.Г. Актуальные проблемы законодательства и правопри менительной практики налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков // Правовые проблемы налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков. М.: ВолтерсКлувер, 2006.
6. Карагаев А.С., Карагаева Е.Г. Теория налогового контроля и ее обусловленность особенностями налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков // Экономические науки. 2010. № 69. С. 153–156.
7. Карагаев А.С. Налоговая политика государства в отношении крупнейших налогоплательщиков // Инновационное развитие экономики. 2011. № 2. С. 23–32.
8. Айтхожина Г.С. Особенности планирования выездных налоговых проверок крупнейших налогоплательщиков // Вестник Омского университета. Серия: Экономика. 2011. № 1.С. 190–192.
9. Белугина М.В. Налоговое администрирование крупнейших налогоплательщиков: проблемы, пути совершенствования // Инновационное развитие экономики. 2015. № 5 (29). С. 27–30.
10. Струкова Л.А. Проблемы налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков // Actualscience. 2016. Т. 2, №. 11. С. 269–271.
11. Гончаренко Л.И., Вишневская Н.Г. Налоговый контроль применения трансферных цен крупнейшими налогоплательщиками: актуальны ли изменения правил? // Экономика. Налоги. Право. 2015. № 2. С. 112–119.
12. Новосёлов К.В. Консолидированные группы налогоплательщиков. Кто они? // Налоговая политика и практика. 2012. № 1. С. 34–39.
13. Королева Л.П. Роль консолидированной группы налогоплательщиков в обеспечении инновационного прорыва: быть или не быть // Journal of Tax Reform. 2015. Т. 1, №. 2-3. С. 177–193.
14. Ильин В. А., Поварова А. И. Недостатки налогового администрирования крупного бизнеса и их влияние на региональные бюджеты // Экономика региона. 2017. Т. 13. Вып. 1. С. 25–37.
15. Тошматов Ш.А, Маматраемов Б.О. Трансферт нархларни шакллантириш усууллари ва солиқ назоратини амалга ошириш хусусиятлари //Бюджет, солиқ ва пенсия тизимларида акселератор механизмларини такомиллаштириш. І республика молиячилар форумининг мақолалар тўплами/ Тошкент: БФА «Молия» нашриёти, 2019. 56-62 б.
16. Tashmuradova, B. Prof. (2020) "Key innovations in the mechanism of value added tax, features of application and some problems," International Finance and Accounting: Vol. 2020 : Iss. 3 , Article 14.
17. Islamkulov A.Kh. Fiscal policy aimed at ensuring the equivalency of the budget in the medium term in Uzbekistan. Open Access Peer-reviewed Journal Science Review 9(26), November 2019. – Pp.3-6. https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr
18. Benon, O.P., Baer, K., & Toro, J. (2002). Improving large taxpayers' compliance: a review of country experience. International Monetary Fund.

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда, 20-сон, 354-модда, 23-сон, 448-модда, 37-сон, 982-модда; 01.05.2021 й., 06/21/6217/0409-сон
20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги фармони. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.06.2018 й., 06/18/5468/1420-сон; 11.12.2019 й., 06/19/5892/4134-сон, 14.12.2019 й., 06/19/5894/4161-сон; 19.03.2020 й., 06/20/5968/0331-сон.
21. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” қарори. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 11.07.2019 й., 07/19/4389/3409-сон
22. Ўзбекистон Республикаси 2019 йил 9 декабрдаги ЎРҚ-589-сон «2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги Қонуни. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 10.12.2019 й., 03/19/589/4126-сон; 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон
23. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 320-сонли қарори. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.04.2019 й., 09/19/320/2958-сон; 23.11.2019 й., 09/19/943/4066-сон; 11.06.2021 й., 09/21/363/0549-сон, 22.09.2021 й., 09/21/595/0900-сон
24. Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг “Юридик шахсларни йирик солиқ тўловчилар тоифасига киритишнинг мезонларини белгилаш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 12.07.2019 й., 10/19/3172/3414-сон; 10.01.2020 й., 10/20/3172-1/0045-сон; 28.07.2021 й., 10/21/3313/0724-сон
25. <https://soliq.uz/> - Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси расмий саҳифаси.
26. <https://openbudget.uz> - Фуқаролар учун бюджет. 2021.

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАР
4 ЖИЛД, 9 СОН

ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ
ТОМ 4, НОМЕР 9

INNOVATIONS IN ECONOMY
VOLUME 4, ISSUE 9